

FORSVAR FOR PARAFRASEN

Jørgen Dines Johansen

I

Parafrase betyder omskrivning, egentlig et udtryk der ligger ved siden af (fra græsk para: ved siden af + frase: udtryk). Omskrivningen kan være fra vers til prosa eller blot en fremstilling eller genfortælling med andre ord af meningsindholdet i en tekst. Præmissen for at benytte parafrasen er således at i det mindste én dimension, eller måske rettere en del af en dimension af den originale tekst antages at blive bevaret og tydeliggjort i parafrasen, og dette vil oftest være enten et narrativt forløb eller en argumentation.

Parafrasen er, vil jeg hævde, en uomgængelig del af forståelsesprocessen, med mindre teksten er så kort at dens dele alle kan optræde samtidig i fortolkerens bevidsthed. Hvis dette sidste er tilfældet, vil der imidlertid oftest være for lidt kontekstangivelse til at vælge mellem alternative tolkninger (jf. nedenfor). Hertil kommer at lingvister og sprogpsykologer har påvist at vi har mere end svært ved at gengive en tekst ordret, mens vi er flinke til at gengive dens mening med vore egne ord. Parafrasen er i første omgang, forekommer det mig, en spontan transponering af teksten til en anden sproglig form, og denne transponering er nødvendig for at vi kan forstå den: Vores forståelse er derfor ikke bedre end vor parafrase. Parafrasen kan synes kedelig og undseelig, men den er rent faktisk en model af teksten der søger at gengive hvad der, for fortolkeren, er relevante elementer og forbindelser i tekstforløbet. Parafrasen er derfor den første og uomgængelige forløbsmodel af teksten, og rent faktisk rummer alle analyser parafrastiske elementer. Den offentliggjorte parafrase er ikke nødvendigvis en spontan omformning af teksten, og slet ikke hvis den foretages af en professionel litterat. For det første har kritikeren jo meget ofte læst teksten flere eller mange gange før han eller hun sætter pen til papiret, og for det andet justeres parafrasen jo også i løbet af skriveprocessen.

Man kunne også forstå parafrase som en underafdeling af oversættelse; men oversættelse er en intersproglig transposition, mens parafrasen er en omskrivning inden for samme sprog. Fælles for dem er imidlertid at de hviler på fortolkninger og kræver at den oversættende eller parafraserende vælger mellem muligheder, og også at han eller hun er ansvarlig for disse valg, og kan kritiseres for dem.

Som en illustration af at både oversættelse og parafrase indebærer fortolkning kan følgende to eksempler gælde. Hvordan f.eks. oversætte/parafrasere ytringen: "they can fish here", eller måske endnu bedre: "a woman without her man is nothing". Det første eksempel kan enten oversættes "de kan fiske her", altså intet forhindrer dem i at fiske på denne lokalitet. En anden mulig oversættelse er imidlertid "de konserverer fisk her". Årsagen er de delvist homonyme verber, modalverbet *can* og verbet *can* med betydningen komme på dåse, og uden kontekst er det umuligt at vælge mellem dem (ber man os eksempelvis om at gengive ytringen i datid, ved vi ikke om den bør lyde "they could fish here" eller "they canned fish here"). I det andet tilfælde gælder det spørgsmålet om hvad der hører sammen. Skal ytringen tolkes som "a woman, without her, man is nothing", eller "a woman, without her man, is nothing". Igen umuliggør den manglende kontekst at vælge mellem de to muligheder, mens der omvendt ikke skal megen kontekst til for at gøre valgene lette, fx tilstedeværelsen af en sø eller fabriksbygning, eller, i det andet tilfælde en smule mere tekst.

II

Det er vigtigt at en oversættelse bevarer hvad der måtte findes af tve- eller flertydigt eller hvad der synes paradoksalt i originalen, og at den gengiver disse flerheder af betydning i det sprog som der oversættes til på en analog måde i forhold til originalen; men, netop fordi sproget er et andet, er der nødvendigvis kun tale om tilnærmelser, om delvise ækvivalenser i et andet sprog, som aldrig vil rumme nøjagtig de samme betydningsmuligheder som originalen. Og at denne knibe er størst hvad lyrik angår, er ikke forbavsende, for i lyrikken står ordene og deres betydningspotentialer i centrum.

Studiet af lyrik og i det hele taget litteraturens strukturelle egenskaber var centralt i nykritikken, og derfor er det ikke forbavsende at den også kritiserede parafrasen. Denne kritik af parafrasen har været med til at gøre den til noget man gør, men som man ikke taler om (*il y a des choses qui se font, mais qui ne se disent pas*). Cleanth Brooks har bl.a. hævdet:

Et digts væsentligste struktur (til forskel fra den rationelle eller logiske struktur af det "udsagn", som vi uddrager af det) ligner arkitekturens eller malerkunstens struktur: den er et mønster af opløste spændinger; eller et digts struktur ligner, for at nærme os poesien endnu mere ved at

kaste et blik på de temporale kunstarter, balettens eller musikkens. Den er et mønster af opløsninger, afstemtheder, og samklange, der er udviklet gennem et tidsligt skema. (Brooks 1968 [1947]: 168-169)

Dette synspunkt er berettiget i det omfang der blot påpeges 1) at da tekstens udtryksform er essentielt for dens æstetiske gehalt og effekt, kan man ikke bare skrælle den bort uden samtidig at fjerne det der gør teksten til et kunstværk. Hertil kommer 2) at analyse kræver mere end parafrase. Men det skal ikke skjules at det samtidig er problematisk (jf. nedenfor).

Også originale, ikke-oversatte digte kan imidlertid nogle gange være så komplicerede at de ligefrem af udgiverne tilføjes en prosaparafrase. Eksempelvis findes der både som bog og på nettet udgaver af Shakespeares sonetter med en sådan tilføjelse. I dette tilfælde er der således tre forskellige typer tekst for hver sonet: sonetten selv, noter til den og dertil en prosaparafrase. Her skal denne praksis eksemplificeres med hans første sonet, og yderligere har jeg tilføjet en dansk oversættelse:

SONNET 1

From fairest creatures we desire increase,
That thereby beauty's rose might never die,
But as the ripener should by time decease,
His tender heir might bear his memory:
But thou, contracted to thine own bright eyes,
Feed'st thy light's flame with self-substantial fuel,
Making a famine where abundance lies,
Thyself thy foe, to thy sweet self too cruel.
Thou that art now the world's fresh ornament
And only herald to the gaudy spring,
Within thine own bud buriest thy content
And, tender churl, makest waste in niggarding.
Pity the world, or else this glutton be,
To eat the world's due, by the grave and thee.

Notes

The first seventeen sonnets are addressed to the poet's breathtaking friend, whose identity is unknown, assuming he existed at all. The poet's focus in these sonnets is to persuade his friend to start a family, so that his beauty can live on through his children.

From fairest creatures (1): From all beautiful creatures.

we desire increase (1): we want offspring.

riper (3): more ripe.

contracted to (5): bound only to.

Feed'st thy light's...fuel (6): Feed your eyes (light's flame) with only the sight of yourself - i.e., you are self-consumed.

only (10): chief.

gaudy (10): showy (not used in the modern pejorative sense); from Middle English *gaude*, a yellowish green color or pigment.

niggarding (12): hoarding.

PARAPHRASE

We desire that all created things may grow more plentiful,
So that nature's beauty may not die out,
But as an old man dies at the hand of time,
He leaves an heir to carry on his memory:
But you, interested only in your own beauty,
Feed the radiant light of life with self-regarding fuel,
Making a void of beauty by so obsessing over your own looks,
With this behavior you are being cruel to yourself.
You are now the newest ornament in the world, young and beautiful
And the chief messenger of spring,
But you are burying the gifts you have been given within yourself
And, dear one, because you deny others your beauty, you are actually wasting it.

Take pity on the world, or else be regarded as a selfish glutton,

By the laws of God and nature you must create a child, so that the grave does not devour the memory of your loveliness.

Shakespeare, William. *Sonnet 1*. Ed. Amanda Mabillard. [Shakespeare Online](http://www.shakespeare-online.com/sonnets/1.html). 20 Aug. 2000. <
<http://www.shakespeare-online.com/sonnets/1.html> >.

OVERSÆTTELSE

Af fagre Væsner vi begære Frugt,
At ikke Skønheds-rosen helt skal svinde,
Men, naar den visner under Tidens Tugt,
At saa dens Arving gemme maa dens Minde :

Men du, hvis Øje straalere, nærer med
Dit eget Selv det klare Lys derinde
Og skaber Hungersnød i Fyldens Sted,
Selv mod dit skønne Selv en grusom Fjende.

Du, der er smykket med Verdens Skønheds-Gaver,
Der som Herold om Foraars-Pragten møder,
Din Lykke i din egen Krop begraver,
Og mens du sparer, netop du forøder.

Hvad Verdens er – saa naadig maa du være –
Bør ikke du og Graven grisk fortære.

(Shakespeares Sonetter (overs. Adolf Hansen) 1885 Kbh.: Gyldendalske Boghandels Forlag: 1)

Her skal hverken parafrasens eller oversættelsens kvaliteter diskuteres, men der må gøres opmærksom på at det ikke forholder sig således at vi som udgangspunkt har en indisputabel grundtekst: sonetten uberørt af andre hænder end Shakespeares, for dels er der jo den samtidige trykning hvor der ofte, som i dag, blev lavet fejl, dels læser vi nu sonetterne i moderne, såkaldt tekstkritiske udgaver. Nu er det ikke fordi den første sonet rummer afgørende varianter mellem de nutidige udgaver; men sammenligner man Amanda Mabillards udgave med fx W.G. Ingram & Theodore Redparths udgave (1964) er der alligevel forskelle, selv om de absolut hører til i småtingsafdelingen: Hvor Mabillard i linje 9 har "... fresh ornament," så har Ingram & Redparth "... fresh ornament", altså uden komma, og hvor Mabillard i linje 13 har "... this glutton be," har Ingram og Redparth "... this glutton be—". Pointen er blot at parafrase også spiller en rolle i selve tekstens etablering, for skal der vælges mellem varianter, sker det på grundlag af en afvejning af deres respektive sandsynlighed (e.g. ud fra den historiske kontekst). Hertil kommer at parafrasen jo anvender intrasproglig oversættelse, dvs. en udlægning af Shakespeare-tidens sproglige betydningsmuligheder.

III

Det er endvidere, specielt i ældre litteratur, almindeligt at forfatteren selv i prosa parafraserer hvad der følger i versteksten. Dette gælder fx Miltons *Paradise Lost* (1667). Hver af de tolv sange, eller bøger som han selv kalder dem, indledes med hans egen udførlige parafrase af en del af teksten, og den fungerer som seriøs information om den givne bogs indhold (se eksempelvis argumentet (the Argument) til bog tre).

Men parafrasen kan også udnyttes humoristisk af forfatteren. Lad os tage nogle få eksempler fra første bog i Fieldings *Tom Jones* (1749):

Om en besynderlig hændelse, der tilstødte hr. Allworthy ved hans hjemkomst, samt om fru Deborah Wilkins' anstændige adfærd, ledsaget af nogle passende betragtninger uægteskabelige børn vedrørende (I,3).

Der indeholder så alvorlige sager, at læseren ikke kan le en eneste gang i hele kapitlet, med mindre han tilfældigvis ville le ad forfatteren (I,7).

Der indeholder ting, som vil overraske læseren (I,9).

Som indeholder, hvad læseren måske venter at finde i det (I,12).

I,3 indeholder en slags handlingsreferat og fortællerens anbefaling af egne ræsonnementer, mens de tre andre faktisk er ekstremt informationsfattige. Alligevel er parafraserne også en del af teksten, af spillet mellem den eksplicite fortælleren og læseren som antages at nyde den drillende pseudoinformation. Min pointe her er blot at i litteraturen, og specielt den ældre, kan parafrasen være en del af teksten selv, og den er, som tekstens øvrige træk, i sidste ende styret af forfatteren.

IV

Parafrasering er imidlertid først og fremmest en operation som foretages af læseren, og selvom fx Milton forbereder læseren godt på hvad den kommende bog vil indeholde, vil læseren, når han når til versteksten, foretage sin egen løbende parafrasering af teksten, og denne kan, ja, vil, i hvert fald i detaljer, faktisk afvige fra Miltons.

Læserens parafrase er en model af teksten der udmærker sig ved at søge at gengive hvad der, for den givne fortolker, er relevante elementer og forbindelser i tekstforløbet. I øvrigt er der, efter min mening, en solid neurologisk begrundelse for at vi alle, oftest uden at vide det, hele tiden parafraserer når vi læser, nemlig den måde som vores hukommelse er opbygget og virker på. Det er normalt i nutidig hukommelsesforskning at skelne mellem forskellige former for hukommelse, ofte skelnes der mellem:

Den sensorisk, eller implicite, hukommelse som indeholder stimuli fra omverdenen. Den information der når vores sanser, registreres i kort tid, noget bearbejdes videre, men meget glemmes, og disse processer foregår ubevidst, så denne slags hukommelse kaldes derfor *implicit*. Men hvis vi er opmærksomme sendes sanseindtrykket videre til korttidshukommelsen.

Korttidshukommelsen gemmer højest minder i et nogle få minutter. Den er et midlertidigt lager med en begrænset plads, nemlig til 7 elementer ad gangen (+/- 2, alt efter den personlige kapacitet). Både langtidshukommelsen og den sensoriske hukommelse sender input til korttidshukommelsen. Korttidshukommelsen spiller en rolle når vi læser, for den tillader os at huske begyndelsen af en sætning mens vi læser videre. Hvis hukommelseselementet konsolideres gennem gentagelse og/eller relatering til andre elementer, kan det overføres til langtidshukommelsen.

Langtidshukommelsen har praktisk taget ubegrænset lagerplads, og er et hukommelselement først fæstnet i den, kan kun alderdomssvækkelse, skader eller sygdom få det til at forsvinde – men man kan godt lede forgæves efter i temmelig lang tid, indtil det dukker det pludselig op. Langtidshukommelsen modtager input fra korttidshukommelsen, og den er struktureret ud fra forskellige slags input og forskellige principper:

1. *Den episodiske hukommelse* rummer hvad vi personligt har oplevet, altså vores egne minder; men ofte vil minder som vi tror, er unikke, være dannet af og typificeret i kraft af genkommende oplevelser
2. *Den semantiske hukommelse* indeholder vores almene viden om verden og os selv, fx vores ordforråd.
3. *Den procedurale hukommelse* rummer vores færdigheder og rutiner, fx vores evne til, når vi først har lært det, til at cykle eller køre bil.

Når vi læser tekster, må vi for at forstå dem inddrage elementer fra alle tre former for langtidshukommelse, for i forståelsen af teksten trækker vi på både vores viden, vores færdigheder og vores personlige erindringer. Men da korttidshukommelse netop har et begrænset inventar af elementer, må vi, hvis det drejer sig om større tekster, også trække på det som er lagret i langtidshukommelsen, og hvad der er lagret vil ikke normalt være en ordret gengivelse af teksten (talere og skuespillere kan træne sig op til at huske ordret), snarere husker vi en ikke-ordret og forkortet version af de forudgående dele af teksten. Dvs. at det som vi husker, er en parafrase.

Hvis dette er sandt, så er er parafrasen i litteraturvidenskaben, ufortjent kommet i vanry. Men parafrasens vanry til trods så publiceres der hele tiden fagbøger der rummer samlinger af

parafraser som er systematiserede, oftest ud fra geografiske og tidsmæssige kriterier. Dette gælder f.eks. den tyske *Der großen Romanführer* i 37 bind! Hertil kommer flere forskellige *Schauspielführer*. Men selvom tyskerne er gode til publikationer af denne type så findes de på alle hovedsprog, og også på dansk.

Den seneste danske bog med parafraser, er *Dansk forfatterleksikon: Værker* (2001). Om værket siger redaktøren John Christian Jørgensen: ”I sin form er leksikonet henvendt til den almindelige bruger, men fundamentet er videnskabeligt. Værket bygger på den nyeste forskning og er ajourført til og med år 2000.” Denne karakteristik af bogen forekommer mig rigtig. Sagen er nemlig at parafraser hviler på fortolkninger, for selvom de kan virke unseelige er de, i hvert fald når de publiceres, baseret på bevidst analytisk arbejde, og vi kan ikke undvære den.

Det er nemlig en fejltagelse at tro at vi kan komme i kontakt med *teksten selv*. Det som vi producerer under læsningen er en version der er fremkommet i kraft vores viden i almindelighed, vores sproglige kompetence og, ikke mindst, af vores kontekstualisering af den, for det er indsættelsen i en eller flere kontekster som skaber vores indfaldsvinkel/er til og forståelse af den. Undtagen i én forstand, nemlig som et referencepunkt der bruges til at gyldiggøre en fortolkning, er *teksten selv en kimære*. Og eksistensen af divergerende fortolkninger viser med al tydelighed at tekstenbetydning er kontekstbunden. Der er imidlertid ingen grund til panik, for både teksterne og deres fortolkninger er offentlige, og det betyder at de forskellige fortolkninger, og de dermed forbundne parafraser, kan diskuteres.

Referencer:

Brooks, Cleanth (1968 [1947]) ”Parafraens vildfarelser” I *Poetisk struktur* (oversat fra *The Well Wrought Urn* af Per Olsen), 160-177.

Dansk Forfatterleksikon: Værker (2001, red. John Christian Jørgensen). Kbh.: Rosinante.

Der Romanführer (1952ff). *Der Inhalt der Romane und Novellen der Weltliteratur* 1-37
Stuttgart: Hiersemann.

Fielding, Henry (1967 [1749]). *Tom Jones. Et Hittebarns Historie*. Kbh.: Gyldendal.

Milton, John (1958 [1667], Helen Darbishere ed.). *The Poetical Works of John Milton*. London: Oxford University Press

Shakespeare Online. Ed. Amanda Mabillard. 20 Aug. 2000. < <http://www.shakespeare-online.com/sonnets/.html> >

Shakespeare's Sonnets (1964 [1592-199598], W.G. Ingram & Theodore Redparth eds.) London: University of London Press, 1964)

Shakespeares Sonetter (overs. Adolf Hansen) 1885 Kbh.: Gyldendalske Boghandels Forlag